

Lietuvos radijo ir televizijos komisijai

El. paštas: lrtk@rtk.lt

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai

El. paštas: zeit@zeit.lt

(Siunčiama tik el. paštu)

Nr. LŽTC-2019-11-04/01

DĖL LRT MEDIATEKOJE SKELBIAMOS LAIDOS „SPALVOS. GĖJAI TĒČIAI“ GALIMŲ RIBOJIMŲ

2019 m. lapkričio 4 d.

Vilnius

Reaguodami į tai, kad dėl laidos „Spalvos. Gėjai tėčiai“ ketinama rengti Lietuvos radijo ir televizijos komisijos posėdį, taip pat į tai, kad dėl šios laidos taip pat yra kreiptasi į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą ir kilo atskirų visuomenės grupių nepasitenkinimas, teikiame Lietuvos žmogaus teisių centro nuomonę.

Laidoje „Spalvos. Gėjai tėčiai“, skelbiamje LRT mediatekoje, pateikiama informacija apie dvi homoseksualias šeimas, kuriose auga vaikai, kurių homoseksualūs tėvai susilaukė surogacijos pagalba.

I. Aktualus teisinis reguliavimas

Lietuvos Respublikos nepilnamečių nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo¹ (toliau – **Įstatymas**) 7 str. 1 dalis numato, kad *neigiamą poveikį nepilnamečiams darančią informaciją draudžiama tiesiogiai skleisti nepilnamečiams – jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti asmeniškai ja naudotis. Tokia viešoji informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti, ir (arba) tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų ja naudotis, arba kai naudojant technines priemones yra sudaromos sąlygos atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokios viešosios informacijos pasiūlą nepilnamečiams.*

Tuo tarpu pagal Įstatymo 7 str. 2 dalies 2 punktą *programos ir laidos, kuriose skleidžiama neigiamą poveikį nepilnamečiams daranti informacija, gali būti transliuojamos nenaudojant šio straipsnio 1 dalyje nurodytų techninių priemonių, jeigu jos pažymėtos indeksais ir transliuojamos atitinkamu laiku. Tokios programos ir laidos: turi būti pažymėtos indeksu „N-14“ ir transliuojamos nuo 21 iki 6 valandos, kai jose skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 14 metų nepilnamečiams.*

Norint taikyti Įstatymo 7 str. 1 dalyje nurodytas technines priemones ar pagal Įstatymo 7 str. 2 dalies 2 punktą nenaudoti tokių techninių priemonių, tačiau transliuoti N-14 indeksu pažymėtą laidą nuo 21 iki 6 valandos, būtina įvertinti, ar laida priskirtina prie neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos.

Šio atvejo kontekste aktualus Įstatymo 4 str. 2 dalies 16 punktas, kuris numato, kad *neigiamą poveikį nepilnamečiams darančiai informacijai priskiriama viešoji informacija, kuria niekinamos šeimos vertybės,*

¹ Lietuvos Respublikos nepilnamečių nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890.

skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata.

Tačiau pagal šį teisinį pagrindą norint pripažinti laidą „Spalvos. Gėjai tėčiai“ neigiamą poveikį nepilnamečiams darančia informacija, būtina nustatyti, kad joje esančia informacija skatinama **kitokia** nei konstitucinė šeimos samprata.

II. Dėl konstitucinės šeimos sampratos

Aiškindamas konstitucinę šeimos sampratą Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – **LRKT**) yra konstatavęs, kad „kitaip nei konstitucinė santuokos samprata, **konstitucinė šeimos samprata**, be kita ko, yra **neutrali lyties požiūriu**“.

Pagal Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalis, aiškinamas kartu su Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintu asmenų lygybės principu ir diskriminacijos draudimu, yra saugomos ir ginamos visos šeimos, atitinkančios konstitucinę šeimos sampratą, pagrįstą nuolatinio ar ilgalaikio pobūdžio šeimos narių santykių turiniu, t. y. grindžiamą šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prierašumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas <...> o šių santykių išraiškos forma forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi².“

Pagal LRKT, konstitucinė šeimos samprata turi būti aiškinama atsižvelgiant ir į tarptautinius Lietuvos valstybės įsipareigojimus, kuriuos ji prisiėmė ratifikavusi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau – **Konvencija**). Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – **EŽTT**), taikantis Konvencijos nuostatas, savo jurisprudencijoje, kuri Lietuvos teisės aiškinimui aktuali kaip teisės aiškinimo šaltinis, ne kartą yra analizavęs šeimos sampratą³.

Byloje *Marckx prieš Belgiją* EŽTT konstatavo, kad šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus *de facto* santykius⁴.

Nustatant, kokius santykius apima sąvoka „šeimos gyvenimas“, gali būti atsižvelgiama į daugelį veiksnių, pvz., bendrą gyvenimą, ryšių pastovumą, demonstruojamų tarpusavio įsipareigojimų pobūdį ir kt. EŽTT nuomone, sąvoka „šeimos gyvenimo gerbimas“ reiškia, kad biologinė ir socialinė tikrovė yra svarbesnė už teisinę prezumpciją, prieštaraujančią nustatytiesiems faktams⁵.

Šiuo aspektu būtina atkreipti dėmesį ir į EŽTT praktiką dėl nepilnamečių vaikų interesų apsaugos su homoseksualumu susijusios informacijos sklaida kontekste, aiškinant Konvencijos nuostatas.

EŽTT savo jurisprudencijoje ne kartą yra pažymėjęs, kad diskriminacija dėl seksualinės orientacijos yra tokia pat rimta kaip rasinė ar etninė diskriminacija. EŽTT, aiškindamas bendruosius principus dėl Konvencijos 14 straipsnio (diskriminacijos draudimas), pagal kuriuos tam, kad iškelta problema nulemtų 14 straipsnio taikymą, turi egzistuoti skirtingas asmenų, esančių panašiose (palyginamose) situacijose, traktavimas. Toks nevienodas (skirtingas) požiūris laikomas diskriminaciniu, jeigu jis neturi objektyvaus ir pagrįsto pateisinimo; kitaip tariant, jeigu juo nėra siekiama teisėto tikslo arba jei nėra pagrįsto

² LR Konstitucinio Teismas. 2019 m. sausio 11 d. nutarimas byloje Nr. 16/2016, 32.5 punktas.

³ LR Konstitucinis Teismas. 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas byloje Nr. 21/2008, III skirsnis, 1 punktas.

⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx prieš Belgiją*.

⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. spalio 27 d. sprendimas byloje *Kroon ir kt. prieš Nyderlandus*, pareiškimas Nr. 18535/91, 40 punktas.

proporcingumo ryšio tarp taikomų priemonių ir siekiamo tikslo. Valstybė naudojasi vertinimo laisvės ribomis, vertindama, ar skirtumai panašiose situacijose pateisina nevienodą požiūrį ir koku mastu⁶.

EŽTT ne kartą yra nurodęs, kad skirtumai dėl seksualinės orientacijos, kaip ir dėl lyties, reikalauja „ypač įtikinamų ir svarių pateisinimo argumentų“⁷. Kai taikomas nevienodas požiūris yra pagrįstas lytimi ar seksualine orientacija, valstybės vertinimo laisvės ribos yra siauros. Skirtumai, pagrįsti tik seksualinės orientacijos aplinkybėmis, yra nepriimtini pagal Konvenciją⁸.

Byloje *Alekseyev prieš Rusiją* EŽTT pažymėjo, kad „Teismas savo dispozicijoje neturi jokių mokslinių įrodymų ar sociologinių duomenų, kurie leistų teigti, kad vien homoseksualumo paminėjimas, ar vieša diskusija apie seksualinių mažumų socialinę padėtį, neigiamai veiktų vaikus ar „pažeidžiamus suaugusius“. Priešingai, tik sąžiningų ir viešų diskusijų pagalba visuomenė gali spręsti (atkreipti dėmesį) į tokius kompleksinius klausimus, kurie keliami šioje byloje.“⁹

Apibendrinant, pažymėtina, kad tiek LRKT, tiek EŽTT jurisprudencijoje analizuojama šeimos samprata neapsiriboja tradicinės šeimos, kuriamos santuokos pagrindu, sąvoka. Priešingai, teismai nedviprasmiškai laikosi pozicijos, kad konstitucinė šeimos samprata apima ir šeimas, sukurtas dviejų tos pačios lyties asmenų.

III. Dėl laidos „Spalvos. Gėjai tėčiai“ vertinimo neigiamo poveikio nepilnamečiams kontekste

Laidoje „Spalvos. Gėjai tėčiai“ vaizduojamos dvi šeimos, sukurtos dviejų tos pačios lyties asmenų. Atsižvelgus į aukščiau nurodytus LRKT ir EŽTT išaiškinimus dėl konstitucinės šeimos sampratos, vienos lyties asmenų santykių, homoseksualios šeimos vaizdavimas negali būti vertinamas kaip neigiamą poveikį nepilnamečiams daranti, Konstitucijos ar Konvencijos nuostatoms prieštaraujanti viešoji informacija.

Laidoje nėra pateikiama jokia informacija, kuri galėtų daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams. Tos pačios lyties asmenų šeimų skirtingas traktavimas grindžiant jį vien „tradicijomis“, neigiamomis nuostatomis ar visuomenės daugumos pažiūromis nėra pakankamas pagrindas riboti saviraiškos laisvei. EŽTT byloje *Bayev ir kt. prieš Rusiją* pažymėjo: „Teismas pakartotinai atsisakė pritarti politikai ar sprendimams, kurie atspindi heteroseksualios daugumos išankstines nuostatas homoseksualios mažumos atžvilgiu. Teismas laiko, kad neigiamos nuostatos, rėmimosi tradicijomis ar bendrosiomis prielaidomis konkrečioje šalyje negali būti pačios savaime laikomos pakankamu pateisinimu skirtingam grupės traktavimui, ne labiau nei panašios neigiamos nuostatos prieš skirtingos rasės, kilmės ar odos spalvos asmenis“¹⁰.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas išreiškė susirūpinimą dėl stereotipinių nuostatų, išankstinio nusistatymo, priešiško požiūrio prieš gėjus, lesbietes, biseksualius, translyčius ir interseksualius asmenis ir jų diskriminacijos. Primindamas savo ankstesnes rekomendacijas (žiūrėti CCPR/C/LTU/CO/3, paragrafas 8) Komitetas išlieka susirūpinęs dėl kai kurie teisiniai instrumentai, tokie kaip Nepilnamčių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

⁶ EŽTT. 2010 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Schalk ir Kopf prieš Austriją*, pareiškimo Nr. 30141/04, 96 punktas; 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas byloje *Vallianatos ir kiti prieš Graikiją*, 76 punktas; 2008 m. balandžio 29 d. sprendimas *Burden prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 13378/05, 60 punktas.

⁷ EŽTT. 1999 m. rugsėjo 27 d. sprendimas byloje *Smith ir Grady prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimų Nr. 33985/96, 33986/96, 90 punktas; 2003 m. sausio 9 d. sprendimas byloje *L. ir V. prieš Austriją*, pareiškimų Nr. 39392/98, 39829/98, 45 punktas.

⁸ EŽTT. 2008 m. sausio 22 d. sprendimas byloje *E. B. prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 43546/02, 93 ir 96 punktai.

⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. spalio 21 d. sprendimas byloje *Alekseyev prieš Rusiją*, pareiškimų Nr. 4916/07, 25924/08 ir 14599/09, 86 punktas.

¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Bayev ir kt. prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 67667/09, 68 punktas.

įstatymas, gali būti taikomas, ir tokių institucijų kaip Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, riboti žiniasklaidos ir kitą turinį tokiu būdu, kuris nepagrįstai varžo saviraiškos laisvę apie temas susijusias su lesbietėmis, gėjais, biseksualiais, translyčiais ir interseksualiais asmenimis ir skatina diskriminaciją.¹¹

EŽTT teigimu byloje *Alekseyev prieš Rusiją*, nepilnamečiai, matę piketą, buvo ne indoktrinuojami, o informuojami apie skirtingumo, lygybės ir tolerancijos idėjas. Išvardytos idėjos prisideda prie visuomeninės santarvės¹².

Laidoje „Spalvos. Gėjai tėčiai“ skatinama konstitucinė šeimos samprata, kuri **yra neutrali lyties požiūriu ir apima homoseksualias šeimas**. Skleidžiant tokią informaciją informuojama apie skirtingumo, lygybės ir tolerancijos idėjas, kurios prisideda prie visuomeninės santarvės¹³.

Atsižvelgus į aukščiau LRKT ir EŽTT jurisprudencijos pagrindu pateiktą konstitucinę šeimos sampratą, kuri yra neutrali lyties požiūriu ir apima šeimas, sukurtas dviejų tos pačios lyties asmenų, laida „Spalvos“ nelaikytina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančia informacija pagal Įstatymo 4 str. 2 dalies 16 punktą.

Taigi akivaizdu, jog **nėra teisinio pagrindo** taikyti Įstatymo 7 str. 1 dalyje nurodytas technines priemones ar pagal Įstatymo 7 str. 2 dalies 2 punktą nenaudoti tokių techninių priemonių, tačiau transliuoti N-14 indeksu pažymėtą laidą „Spalvos“ nuo 21 iki 6 valandos.

Atsižvelgus į tai, kas išdėstyta aukščiau, ir vadovaujantis, be kita ko, Konstitucijos 25 str., 28 str., 38 str. 1, 2 d. ir Konvencijos 8 str., 10 str., 14 str. nuostatomis, manytina kad **bet kokie laidos „Spalvos. Gėjai tėčiai“ ir joje skleidžiamos informacijos ribojimai neatsižvelgiant į konstitucinės šeimos sampratos neutralumą lyties požiūriu prieštarautų** Konstitucijos ir Konvencijos saugomai saviraiškos laisvei, draudimui diskriminuoti seksualinės orientacijos pagrindu ir teisei į šeimos gyvenimo apsaugą. Tokiu būdu būtų pažeidžiamos nacionaliniu bei tarptautiniu lygiu saugomos žmogaus teisės, skatinama homofobija visuomeniniu lygiu.

Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė

Birutė Sabatauskaitė

¹¹ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto Bendrieji komentarai dėl Lietuvos ketvirtosios periodinės ataskaitos dėl Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto nuostatų įgyvendinimo, <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqKb7yhspsglUbPkaTniMnKleQtzmSvguBwdPbSMKdnP%2fB2PGSrdg%2f%2boKitaQLnK448YuRF9mBOQScjNsnP7I%2bV%2b6U7ewwtXqW9VGb0BPwfWrF0IDz>

¹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Bayev ir kt. prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 67667/09, 82 punktas.

¹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2017 m. birželio 20 d. sprendimas byloje *Bayev ir kt. prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 67667/09, 82 punktas.